

Oponentský posudek disertační práce

Vlastimil Rataj: *Andská španělština jako produkt kontaktu s kečuánštinou a ajmarštinou*

Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav románských studií, 2014

Filologie – Románské jazyky

Hned v úvodu je třeba konstatovat, že se jedná o mimořádnou práci, která prokazuje jak velkou lingvistickou erudici autora, tak jeho hluboké znalosti kečuánské (i ajmarské) gramatiky (ba i kečuánské dialektologie), i jeho důkladný přehled o relevantní literatuře z této oblasti, jakož i z oblasti dialektologie americké a zejména andské španělštiny. Práce je úctyhodná i svým rozsahem (292 s.), téměř dokonalým formálním zpracováním a vysokou úrovní po jazykové a stylistické stránce.

Práce má jasnou a účelnou strukturu: po Úvodu (s. 11–19), kde autor představuje mj. důvody volby tématu, výzkumné hypotézy a metody, se v 1. kapitole (s. 21–46) věnuje jednak americké španělštině obecně, a to zejména na pozadí vývoje názorů na její dělení do dialektálních oblastí, jednak španělštině v Andách, kde shrnuje názory nejvýznamnějších lingvistů, kteří se touto oblastí hlouběji zabývali, a načrtává též dialektální dělení peruánské španělštiny. 2. kapitola (s. 47–76) je věnována jazykové situaci v Andách, tamním jazykovým rodinám a zvláště vnější historii kečuánštiny a ajmarštiny od předkolumbovských dob po současnost. 3. kapitola (s. 77–174) se zabývá srovnáním španělské a kečuánské, příp. ajmarské gramatiky. 4. kapitola (s. 175–272) je pak věnována hlavním rysům andské španělštiny se zvláštním zájmem o ty, které lze přisoudit vlivu kečuánštiny, příp. ajmarštiny, kde autor vychází jak z předchozích studií, tak z analýzy vlastního korpusu, který získal při terénním výzkumu především v oblasti Cuzca. Přitom si dobře uvědomuje, že ani andská španělština není jednolitý celek a že i v jejím rámci existují odlišnosti, často vymezené státními hranicemi, tedy že jsou jisté rozdíly mezi ekvádorskou, peruánskou a bolivijskou variantou. Závěr (s. 273–284) potom přináší mj. i velmi přehledný a užitečný soupis dříve pojednaných rysů andské španělštiny, rozříděných podle typu transference.

Autor prokazuje mimořádný lingvistický cit, a to jak v pojednání o kečuánské (a ajmarské) gramatice, tak v analýze rysů andské španělštiny způsobených jazykovým kontaktem. Za velmi zdařilou považuji např. podkapitolu o evidencialitě (s. 228–256; ale nejen ji), která představuje jak jasné shrnutí o této kategorii z teoretického hlediska, tak stručné a přehledné představení této kategorie v kečuánštině i výstižný popis těch prostředků, které tuto kategorii v andské španělštině pod vlivem kečuánštiny vyjadřují.

Přestože je práce po mnoha stránkách vynikající, několik výhrad mám. Nejprve jedna obecnější: vzhledem k tématu práce je škoda, že se autor více nevěnoval analýze svého korpusu. Závěry na jeho základě jsou místy prezentovány spíše jako domněnky a možnosti a odkazuje se na budoucí zpracování korpusu. Bude-li autor v budoucnu skutečně mít příležitost věnovat se sebranému materiálu důkladněji než v disertaci, bude to vzácná výjimka, obvykle tomu tak nebývá. Mj. by byla velmi ilustrativní aspoň základní frekvenční analýza (některých) popisovaných jevů ve srovnání se standardními (či jinými) formami. Pochopitelně analýzou vztahu frekvencí a některých proměnných, kterou zmiňuje jako jednu z možností autor v úvodu, by práce získala už zcela jiný charakter. V tomto ohledu tedy překvapuje snad až příliš velký rozsah kapitoly o srovnání španělské a kečuánské, příp. ajmarské gramatiky (s. 77–174), která do značné míry spočívá v pojednání o gramatice obou indiánských jazyků a je stejně rozsáhlá jako kapitola o andské španělštině, tvoříc více než třetinu práce. Snad byl autor veden snahou vyplnit českou jazykovědnou mezeru, neboť v češtině žádnou moderní gramatiku těchto jazyků nemáme (kromě jeho vlastních textů). Nicméně musím říct, že přes nesporné kvality této kapitoly bych na její úkor uvítala rozšíření kapitoly čtvrté, která přináší výsledky vlastního výzkumu autora.

V úvodu občas zarazí formulace v budoucím čase, hovořící o možnostech při zpracování: „pravděpodobně je pro výzkum nepoužiji (možná využiji některých příkladů)“ (s. 15), „budou použity nahrávky od 24 mluvčích (možná také nějaká data ze skupinových rozhovorů)“ (s. 15), „kromě nahrávek rodiny však bude obtížné určit, kdo zrovna mluví, a je tedy možné, že tato data nebudou využita, nebo jen jako zdroj příkladů“ (s. 17). Úvod je text, který by měl být psán, nebo přinejmenším revidován úplně na závěr a měl by čtenáři přinášet jasné informace o tom, s čím se v knize setká. Byla tedy zmiňovaná data ve výzkumu použita, nebo ne?

Pokud jde o informace o respondentech (s. 15), uvítala bych je kompletnější, např. když se říká, že kromě tří jsou z departamentů Cuzco a Apurímac, mělo by se uvést, odkud byli oni tři; když se říká, že jen tři osoby mají základní vzdělání, mělo by se uvést, jakého vzdělání dosáhli ostatní.

Na s. 105 by bylo přesnější uvést, že ztráta rozlišení mezi formálním a neformálním oslovením v americké španělštině se týká pouze množného čísla.

Dva uvedené příklady možných sémantických kalků nejsou přesvědčivé (s. 284). Význam slovesa *saber* jako ‚mít ve zvyku‘, tedy odpovídající v současné španělštině slovesu *soler* (s. 259, 276), příp. *acostumbrar* apod., je starým významem tohoto slovesa (viz např. *Diccionario de Autoridades*), který se, jak uvádí např. akademický *Diccionario de americanismos*, uchoval v řadě zemí od Střední Ameriky po Río de la Plata včetně nekečuánských oblastí, takže je pravděpodobné, že se o vliv kečuánštiny nejedná. Pokud jde o sloveso *decir*, v příkladu na s. 257 se nezdá, že by *diciendo* bylo použito ve významu *pensando* ‚myslet‘, původní význam *decir* je zde zcela přijatelný: ...*jakoby říkali*...

Jak již bylo řečeno, po formální a jazykové stránce je práce vynikající, je zde minimum překlepů a chyb, přesto mám i zde několik připomínek: Je nějaký systém v tom, kdy se příjmení ženských autorek přechylují a kdy ne (viz např. „Carmen Silvu-Corvalán, ... Sarah Thomasonovou“ (s. 12), „Rocío Caravedovou ... Azucenou Palacios (s. 187), „Palacios Alcainové“ (s. 204)? Dosud jsem se nesetkala s tím, že by se slovo *lokalista* (s. 35) používalo pro označení lokální varianty jazyka. Občas vypadla kurzíva při značení tvarů slov („předložka a“, s. 102, 188, 209, 210), případně je užita nadbytečně (u některých bibliografických záznamů: Palacios Alcaine 2005, Dunkel 1991). Pozor na shodu u „skupiny obyvatel ... byli posílání“ (s. 65).

A několik otázek na závěr:

Zaujala mě zmínka na s. 67 o vyšším postavení kečuánštiny ve vztahu k ajmarštině už za inkánátu. Podle některých názorů v Bolívii má naopak vyšší postavení ajmarština, což se projevuje i větším vlivem ajmarštiny na tamní variantu kečuánštiny. Má autor nějaký názor na tuto problematiku?

Byl zákaz kečuánštiny skutečně reakcí na povstání Tupaka Amarua (s. 67), nebo prostě vyústěním reforem Karla III., který již v r. 1770 vydal královský dekret o nutnosti vymýtit indiánské jazyky a rozšířit španělštinu?

Proč je považováno za redundantní užití *lo* v následujících případech (ve shodě s normou): *su vocabulario también lo tiene que enriquecer; entonces a tu hijo lo matriculas a la escuela* (s. 203)?

Uvedené drobné nedostatky nijak nesnižují celkovou vysokou kvalitu práce, a proto ji **doporučuji** k obhajobě.

V Olomouci 10. srpna 2014

Doc. Mgr. Lic. Lenka Zajícová, Ph.D.
Katedra romanistiky FF UP Olomouc